

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของเรื่อง

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปฐมกษัตริย์แห่งบรมราชวงศ์จักรีทรงสถาปนากรุงเทพมหานครขึ้นเป็นราชธานีในปี พ.ศ.2325 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามขึ้นในพระบรมมหาราชวังทำนองเดียวกับวัดพระศรีสรรเพชญ์ในสมัยอยุธยา เพื่อเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปมหาสมณรัตน์ปฏิมากร (พระแก้วมรกต) และใช้เป็นที่พักพระราชมารชพิธีทางศาสนาที่สำคัญ สร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2327 (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2553 (21 เมษายน)) นอกจากนี้ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ช่างหลวงเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องรามเกียรติ์ในรอบพระระเบียง (กรมศิลปากร, 2546 : 8)

ภาพที่ 1.1 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
ที่มา (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2553 (21 เมษายน))

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
ลบภาพเรื่องราวเกียรติของเดิมสมัยรัชกาลที่ 1 แล้วเขียนภาพรามเกียรติ์ขึ้นใหม่เมื่อมีการฉลอง
พระนครครบรอบ 50 ปี พ.ศ.2375 จากนั้นได้มีการซ่อมแซมเขียนขึ้นใหม่ในรัชกาลต่อมาอีก
หลายคราว ได้แก่ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อมีการฉลอง
พระนครครบรอบ 100 ปี พ.ศ.2425 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7
เมื่อมีการฉลองพระนครครบรอบ 150 ปี พ.ศ.2475 และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
รัชกาลปัจจุบัน ได้มีการซ่อมใหญ่อีกครั้งตั้งแต่ พ.ศ.2513 จนแล้วเสร็จเมื่อมีการฉลองพระนคร
ครบรอบ 200 ปี พ.ศ.2525 ภาพจิตรกรรมฝาผนังพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามในปัจจุบัน
เขียนเป็นเรื่องราวเกียรติ์จำนวน 178 ห้อง นอกจากนั้นเป็นภาพตัวละครสำคัญในเรื่องรามเกียรติ์และ
เรื่องนารายณ์สิบปางบริเวณซุ้มประตูและมุขระเบียงอีกประมาณ 80 ภาพ (กรมศิลปากร, 2546: 9)

ภาพที่ 1.2 พระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
ที่มา (หามานาน ทองเที้ยว ทั่วไทย. 2553 (21 เมษายน))

งานจิตรกรรมฝาผนังนอกจากจะเป็นงานศิลปะที่มีคุณค่าทาง สุนทรียรสแล้ว ยังเป็นเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของบุคคลตั้งแต่กษัตริย์จนถึงชาวบ้านธรรมดาในยุคสมัยนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี (น. ณ ปากน้ำ, 2544 : 2) เช่น การถ่ายทอดพระราชพิธีที่พระมหากษัตริย์ในบรมราชวงศ์จักรีทรงปฏิบัติจนเป็นพระราชประเพณีในแต่ละเดือนรวม 12 เดือนใน 1 ปี ในงาน จิตรกรรมฝาผนังที่พระวิหารหลวงวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม การถ่ายทอดวิถีชีวิตของคนไทยทุกระดับชั้นในงานจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง‘รามเกียรติ์’ ที่พระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งมีจำนวนภาพถึง 178 ห้อง เป็นต้น ขณะเดียวกันหากศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทยให้ลึกซึ้งเฉพาะเจาะจงลงไปทีละเรื่องแต่งกายของแต่ละคนในภาพ จะเห็นว่าจิตรกรผู้เขียนภาพได้เขียนลายผ้าหรือลวดลายในเนื้อผ้าที่นำมาตัดเย็บเป็นเครื่องแต่งกายแตกต่างกันมากมายหลากหลายแบบลายฉลุเฉพาะลายผ้าในงานจิตรกรรมฝาผนังวัดสำคัญในเกาะรัตนโกสินทร์ข้างต้นจะสะท้อนให้เห็นถึงลายผ้าไทยโบราณซึ่งเป็นที่นิยมกันตามแต่ฐานานุรูปของบุคคลประเภทต่าง ๆ ในสมัยรัตนโกสินทร์

ลายไทยที่ปรากฏอยู่บนผืนผ้าของตัวภาพเทวดา มนุษย์ ยักษ์ ลิง ฯลฯ ในงานด้านจิตรกรรมไทยนั้นเป็นลายประเภทงานเขียนลายระบายสี ประกอบด้วย ลายกระหนก ลายประจำยาม ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายดอกกลอย ลายกุดั่น ลายแก้วชิงดวง ลายราชวัติ นอกจากนี้ยังมีลายประเภทลายผสมอีกมากมาย เช่น ลายก้านแย่งเทพนม ก้านแย่งโคมเพชร ลายก้านแย่งครุฑ ยุคนาค ลายก้านแย่งครุฑทรงข้าวบิณฑ์ ลายกระหนกเครือเถาครุฑผสมพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายเครือเถาครุฑยุคนาค ลายกระหนกข้าวบิณฑ์ครุฑคานาค ฯลฯ (เศรษฐมนตร์ กาญจนกุล, 2548 : 65-67)

เนื่องจากยังไม่มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับลายผ้าไทยโบราณสมัยรัตนโกสินทร์ที่ปรากฏในงานจิตรกรรมฝาผนังวัดพระศรีรัตนศาสดารามไว้แต่อย่างใด ผู้วิจัยจึงได้จัดทำโครงการวิจัย เรื่องลายผ้าในงานจิตรกรรมฝาผนังวัดสำคัญในเกาะรัตนโกสินทร์ : ศึกษาเฉพาะกรณีงานจิตรกรรมฝาผนังพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามห้องที่50 จนแล้วเสร็จในปี พ.ศ.255 โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

จากการทำงานภาคสนามเพื่อทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับงานจิตรกรรมฝาผนังพระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามห้องที่ 1-50 ทำให้ผู้วิจัยพบว่า ภาพตัวละครที่ปรากฏอยู่ในงานจิตรกรรมฝาผนังทั้ง 50 ห้องมีขนาดเล็กมาก ทำให้จิตรกรผู้เขียนภาพไม่อาจจะเขียนลายผ้าที่ตัวละครนุ่งห่มได้อย่างวิจิตรบรรจงและหลากหลายรูปแบบเท่าที่ควร ในขณะที่ตัวละครสำคัญในเรื่องรามเกียรติ์ซึ่งอยู่บริเวณซุ้มประตูและมุขระเบียงของพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามมีขนาดใหญ่เกือบเท่าคนจริง ทำให้ลายผ้าที่ปรากฏมีขนาดใหญ่เหมาะแก่การศึกษาวิจัยยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้จัดทำโครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาลายผ้าในงานจิตรกรรมฝาผนังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม นี้ขึ้น โดยได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ในปีงบประมาณ 2553

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1 . เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของลายผ้าไทยโบราณสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
- 2 . เพื่อวิเคราะห์ลายผ้าไทยโบราณในงานจิตรกรรมฝาผนังภาพตัวละครสำคัญในเรื่องรามเกียรติ์บริเวณหุ้มประตูและมุขระเบียงของพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา เป็นการศึกษาลายผ้าไทยโบราณสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นและลายผ้าไทยโบราณที่ปรากฏในงานจิตรกรรมฝาผนังภาพตัวละครสำคัญในเรื่องรามเกียรติ์บริเวณหุ้มประตูและมุขระเบียงของพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามขนาดภาพเกือบเท่าคนจริงจำนวน 57 ภาพ โดยกำหนดเป็นตัวแปรที่ศึกษาได้ดังนี้

- 1.1 ตัวแปรต้น เป็นภาพตัวละครสำคัญในเรื่องรามเกียรติ์ 57 ภาพ
- 1.2 ตัวแปรตาม เป็นลายผ้าไทยโบราณที่ปรากฏในเครื่องนุ่งห่มของตัวละครสำคัญในเรื่องรามเกียรติ์แต่ละภาพ

2. ขอบเขตด้านเวลา เป็นการศึกษาในช่วงวันที่ มกราคม 2553 ถึง วันที่ 15 กันยายน 2553

วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยบริสุทธิ์ (Pure Research) ที่มุ่งค้นหาความรู้ทางวิชาการเพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับลายผ้าไทยโบราณสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นและลายผ้าไทยโบราณที่ปรากฏในงานจิตรกรรมฝาผนังภาพตัวละครสำคัญในเรื่องรามเกียรติ์บริเวณหุ้มประตูและมุขระเบียงของพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามขนาดภาพเกือบเท่าคนจริง จำนวน 57 ภาพในสภาพปัจจุบัน โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ประเภทข้อมูล

- 1.1 ข้อมูล ลายผ้าไทยโบราณสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

1.2 ข้อมูลลายผ้าไทยโบราณที่ปรากฏในงานจิตรกรรมฝาผนังภาพตัวละครสำคัญ
ในเรื่องรามเกียรติ์บริเวณซุ้มประตูและมุขระเบียงของพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

2. เครื่องมือและวิธีเก็บข้อมูล

2.1 ศึกษาภาคเอกสาร เพื่อรวบรวมข้อมูลลายผ้าไทยโบราณสมัยรัตนโกสินทร์
ตอนต้นและลายผ้าไทยโบราณที่ปรากฏในงานจิตรกรรมฝาผนังจากหอสมุดแห่งชาติ

2.2 ศึกษาภาคสนาม จากผลงานจริงของภาพจิตรกรรมฝาผนังภาพตัวละครสำคัญ
ในเรื่องรามเกียรติ์ บริเวณซุ้มประตูและมุขระเบียงของพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามและ
บันทึกภาพ

3. วิธีวิเคราะห์

เป็นการวิจัยที่ใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาภาค
เอกสารและการศึกษาภาคสนามในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามีวิเคราะห์
ในลักษณะการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยข้อมูลเชิงคุณลักษณะไม่สามารถแปลงเป็นตัวเลขได้จึงใช้
หลักตรรกศาสตร์ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลรวมทั้งใช้ข้อมูลตามสภาพที่เป็นจริงโดยไม่มีการควบคุม
ตัวแปรในลักษณะการวิจัยเชิงธรรมชาติ

4. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลและผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลและผลการวิจัยในลักษณะของการวิจัยเชิง
พรรณนาพร้อมภาพประกอบ

คำนิยามศัพท์

ลายผ้าไทยโบราณ หมายถึง ลายไทยซึ่งเป็นรูปแบบทางทัศนศิลป์ประเภทหนึ่ง ที่
ประกอบขึ้นด้วยเส้นเป็นสำคัญ ลักษณะเป็นแบบซ้ำ ๆ เป็นหมู่ ๆ หรือต่อเนื่องกันไปก็มี มีทั้งลาย
แบบธรรมชาติและลายแบบประดิษฐ์ เช่น ลายกระหนก ลายเทพพนม ลายก้านขด ที่มีมาตั้งแต่
สมัยโบราณ เพื่อเป็นลายต้นแบบที่มีสีแตกต่างกันตามจินตนาการของช่างออกแบบ แล้วนำลาย
ดังกล่าวไปให้ช่างทอผ้าทำให้ปรากฏลงบนผ้าที่จะนำมาใช้ตัดเย็บเป็นเครื่องแต่งกายวิธีการพิมพ์
การทอหรือการเขียนเพื่อตกแต่งผ้าให้สวยงาม ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์
งานจิตรกรรมฝาผนัง หมายถึง รูปภาพที่เขียนขึ้นบนฝาผนัง

พระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามหมายถึง อาคารที่สร้างขึ้นโอบล้อมอาคารทุกหลัง
ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามให้แยกจากเขตพระราชฐานของพระบรมมหาราชวัง

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับลายผ้าไทยโบราณและลายผ้าไทยโบราณที่ปรากฏอยู่ในงานจิตรกรรมฝาผนังของไทยที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตของประชาชนชาวไทย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน
2. องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยสามารถสร้างผลกระทบในเชิงบวกกับพัฒนาการด้านการออกแบบลายผ้าในการผลิตผ้าพิมพ์ลายและผ้าทอพื้นเมือง
3. นักวิชาการ ครูอาจารย์และนักศึกษาสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยไปใช้อ้างอิงเพื่อประโยชน์ในทางวิชาการได้